

Anita Chodkowska
(Warszawa)

MATERIAŁY JERZEGO WISZNIEWSKIEGO
(1908 – 1944)
(III-70)

Jerzy Wiszniewski urodził się 22 października 1908 r. w Siedlcach w rodzinie Eugeniusza, naczelnego lekarza Szpitala Miejskiego w Siedlcach i senatora II RP i Janiny z domu Michałowskiej.

Jerzy Wiszniewski ukończył I Gimnazjum Podlaskie (po zmianach - Gimnazjum Przyrodnicze im. Hetmana Stanisława Żółkiewskiego) w 1924 r. uzyskując maturę typu matematyczno-przyrodniczego. W tym samym roku rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego specjalizując się w zoologii. Od roku akademickim 1926/1927 pracował w Zakładzie Zoologii UW pod kierunkiem prof. Konstantego Janickiego. Od 1927 do lata 1929 przygotowywał i obronił pracę doktorską pt. *Wrotki (Rotatoria) zbiorników wodnych okolic Warszawy*. Część pracy w postaci opisów dwóch nowych gatunków wrotków została opublikowana (1929).

Na jesieni 1928 r. zdał egzamin nauczycielski w grupie biologicznej.

W latach 1929-1930 odbył trzynastomiesięczną służbę wojskową w Szkole Podchorążych Łączności w Zegrzu.

1 października 1930 r. rozpoczął pracę jako młodszy asystent Stacji Hydrobiologicznej w Wigrach. W latach 1931-1934, w związku z problemami finansowymi Stacji pracował tam jako stypendysta Funduszu Kultury Narodowej, po czym powrócił na etat i pracował do 31 stycznia 1935 r.

Od 1 lutego 1935 r. do 31 sierpnia 1937 r. był zatrudniony jako starszy asystent Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie w Zakładzie Zoologii.

W lipcu 1936 r. na podstawie pracy *Recherches ecologiques sur le psammon et spécialement sur les Rotifères psammiques* uzyskał tytuł doktora habilitowanego i powierzono mu stanowisku docenta zoologii na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Warszawskiego. Praca została nagrodzona przez Instytut im. Nenckiego nagrodą z funduszu im. Librachówny.

W latach akademickich 1936/1937 i 1938/1939 prowadził na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UW wykłady zleczone: *Zarys hydrobiologii*; *Zagadnienia wybrane z ekologii fauny słodkowodnej* i *Zoologia systematyczna: Rotatoria*.

Od września 1937 r. rozpoczął pracę na stanowisku kierownika nowo utworzonej Poleskiej Stacji Biologicznej w Pińsku.

Zmobilizowany 23 marca 1939 r. jako podporucznik rezerwy, zdemobilizowany 8 sierpnia 1939 r., w czasie wybuchu wojny przebywał w Pińsku pod okupacją radziecką. Od 1 stycznia do 5 maja 1940 r. pracował w Stacji działającej wówczas pod nazwą Piński Oddział Naukowo-Badawczej Stacji Gospodarstwa Rybnego BSSR. Wysiedlony z Pińska jako „liszeniec” nielegalnie przebywał we Lwowie. Dorywczą pracę naukową prowadził wówczas dzięki pomocy prof. Benedykta Fulińskiego w Zakładzie Zoologii Politechniki Lwowskiej.

1 listopada 1940 r. wrócił do Pińska powołany przez miejscowe władze, jako specjalista w zakresie rybactwa [!] i pracował do czasu wejścia Niemców (1941 r.). Ponownie zmuszony do opuszczenia Stacji, zamieszkał z rodziną na przedmieściach Pińska, pracując naukowo w domu. W czerwcu 1944 przedostał się do Krakowa, a następnie do Warszawy, gdzie został zatrudniony w Państwowym Muzeum Zoologicznym. Działal w szeregach Armii Krajowej używając pseudonimu „Poleski”, współpracował także z Tajnym Uniwersytetem Warszawskim. W tym czasie zrezygnował listownie z członkostwa w Międzynarodowym Towarzystwie Limnologicznym, zdominowanym wg niego przez Niemców.

Jerzy Wiszniewski prowadził swoje badania w dwóch kierunkach. Jednym były badania systematyczne, faunistyczne i ekologiczne nad wrotkami, drugim badania nad zespołem wilgotnych piasków nadbrzeżnych (psammonem). Opisał 4 nowe rodzaje, 24 gatunki i 4 odmiany wrotków. Badania nad psammonem prowadził w pierwszym rzędzie na Wigrach. W okresie wojennym uporządkował swoje notatki. Pracując w zakresie rybactwa, znalazł i zbadał nowego wrotka pasożytującego na karpniu. Przygotował materiały do polskiej bibliografii hydrobiologicznej za lata 1918-1939.

Jego dorobek naukowy obejmuje 27 oryginalnych prac, komunikatów i referatów i trzy artykuły publicystyczne.

Brał udział w wyprawie hydrobiologicznej na Polesie (1929). Latem 1934 i 1935 r. był prelegentem na wakacyjnych kursach limnologicznych organizowanych dla studentów przez Stację Hydrobiologiczną w Wigrach

Uczestniczył w Kongresach Międzynarodowego Związku Limnologicznego w Amsterdamie (1932), Belgradzie (1934) i Paryżu (1937). Odwiedzał przy tym stacje biologiczne w Plon i Lunz.

Należał do Polskiego Towarzystwa Zoologicznego, był współpracownikiem redakcji „Archiwum Hydrobiologii i Rybactwa” oraz „Fauny Śloddowodnej Polski”

W 1937 r. zawarł związek małżeński z Aleksandrą Wysocką [?]. Małżeństwo miało córkę Ewę.

W powstaniu warszawskim walczył w szeregach Oddziału „Bakcyl” (Sanitariat Okręgu Warszawskiego AK), grupa „Północ”, zgrupowanie „Róg”, batalion NOW-AK „Gustaw”. Ranny 13 sierpnia w wyniku eksplozji „ciężkiego nosiciela ładunków” zdobytego przez powstańców na Starym Mieście trafił do szpitala polowego. Zginął 26 sierpnia 1944 pod gruzami kamienicy przy ulicy Kilińskiego 1/3 podczas nalotu bombowego, jego ciała nigdy nie odnaleziono.

Po wojnie jego córka, dr n. med. Ewa Bizoń, umieściła na grobowcu rodzinnym Wiszniewskich na Cmentarzu Centralnym w Siedlcach napis „Doc. dr Jerzy Wiszniewski - zginął w Powstaniu Warszawskim 29.VIII.1944 r., przeżywszy 35 lat”. Nazwisko jego umieszczono na tablicach poległych wychowanków „Żółkiewskiego” i poległych pracowników Uniwersytetu Warszawskiego na gmachu Instytutu Historii UW. Profesor Marian Gieysztor, z którym Jerzy Wiszniewski pracował w Stacji wigierskiej zadedykował mu pośmiertnie nowy gatunek wrotka - *Migrodalyella wiszniewskii*.

Materiały Jerzego Wiszniewskiego zostały zakupione przez PAN Archiwum w Warszawie od jego żony Aleksandry w 1959 r. (ks. nab. 240). Prace porządkowo-inwentaryzacyjne przeprowadzone zostały w 2019 r. przez Anitę Chodkowską, a ich wynikiem jest inwentarz książkowy. Rozmiar zespołu wynosi 0,08 m.b., tj. 8 j.a. Spuścizna zawiera materiały z lat 1936-1944 i są to materiały szczątkowe, uratowane z czasów wojny. Spuścizna została podzielona na dwie grupy zgodnie z metodami porządkowania przyjętymi w Polskiej Akademii Nauk – Archiwum w Warszawie.

Grupa I, licząca 6 jednostek z lat 1936 – 1944, podzielona została na dwie podgrupy: A. Prace naukowe i B. Artykuły notatki. Znajdują się tam rękopisy publikowanych i niepublikowanych prac autora spuścizny.

Grupa II, składająca się z materiałów z lat 1937 – 1941 i licząca 2 jednostki, zawiera sprawozdania z działalności Poleskiej Stacji Biologicznej w Pińsku i drobne materiały autobiograficzne.

W PAN Archiwum w Warszawie spuścizna otrzymała sygnaturę III -70. Inwentarz liczy 8 jednostek archiwalnych. W bazie szukajwarchiwach ma nr 192.

Źródła i bibliografia

1. Materiały Jerzego Wiszniewskiego, Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie, III-70, j.a. 8.
2. Instytut imienia Nenckiego Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 1928-1935. Organizacja-Działalność-Środki, Warszawa 1936
3. <https://www.1944.pl/powstancze-biogramy/jerzy-wiszniewski,48792.html>

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

I. Materiały twórczości naukowej	1-6
A. Prace naukowe	1-4
B. Artykuły, notatki	5-6
II. Materiały działalności i biograficzne	7-8

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

A. Prace naukowe

1. *Materiały do nomenklatury i bibliografii wrotków. Część 4*
Opracowanie
1940, rkp., opr., k.143
2. *Materiaux relatifs a la nomenclature et la bibliographie des Rotiferes*
Opracowanie
1940, rkp., masz., j. franc., pol., opr., k. 198
3. *Notes sur le psammon VII. Les Rotiferes psammiques des environs de Lwów*
Uwagi na tle ostatnich badań nad psammonem słodkowodnym. Remarques reelatives aux recherches recentes sur le psammon d'eaux duces
Opracowanie
1942, rkp., masz., j. franc., pol., l., k. 64
4. *Zarys ogólnej charakterystyki limnologicznej i rybackiej Polesia*
Opracowanie
1943, rkp., l., k. 93

B. Artykuły, notatki

5. *Notatki o psammonie. VI. Wrotki psammonowe Prypeci w okolicach Pińska*
Nowy wirek ze skrzela gammarus ischnus z Wisły
O wrotkach - komensalach niektórych skorupiaków
Uwagi w sprawie typologii jezior polskich
Artykuły
Przed 1936-1944, rkp., masz., l., k. 38
6. *Jezioro Wołoso i jego reliktowa fauna*
Sur un Rotifere, parasite des carpes
Zygmunt Koźmiński (necrologie)
Artykuły, fragmenty, rysunki, notatki
1941-1944, rkp., masz., j. franc., pol., l., k. 76

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI I BIOGRAIFCZNE

7. Poleska Stacja Biologiczna w Pińsku

Sprawozdanie za okres 1.09.1937 - 31.10.1938, pisma w sprawie organizacji Stacji i jej potrzeb, zarys harmonogramu prac 1937-1938, masz., l., k. 14

8. *Jerzy Wiszniewski. Materiały autobiograficzne*

Życiorys, bibliografia, streszczenie pracy *O wrotku pasożytującym na karpkach* 1941, b.d., rkp., masz., j. franc., pol., l., k. 20